

A kiegyezés évfordulójára

Áder János köztársasági elnök a kiegyezést és a dualizmus idejét a gyarapodás korszakának nevezte újévi köszöntőjében, és van, aki még szobrot is állítana Ferenc Józsefnek a boldog békeidők emlékére. Ugyanakkor sokan elmarasztalják 1867-et, Németh László a magyar történet legvégzetesebb szerződésének, Bibó István pedig gyávaságból fakadó hazug megegyezésnek nevezte a 150 évvel ezelőtti kiegyezést, de a mai napig akadnak, akik így gondolkodnak. A jubileum alkalmából járjuk körül a kérdést, és vizsgáljuk meg, másfél évszázad távlatából hogyan értékelhetjük a kiegyezést és annak szülöttét, a dualizmus korszakát.

Mielőtt rátérnénk magára a kiegyezésre, vegyünk számba néhány fontos előzményt, hogyan jutott el a két fél az említett kompromisszumig. A töröktől való felszabadításért cserébe a nemesség lemondott a szabad királyválasztásról, 1723-ban a Pragmatica Sanctio elfogadtatásával III. Károly biztosította a nőági örökösödést is. Míg a 18. században hazánk népessége jelentős növekedésnek indult, az ország gazdasági jelentősége erősödött, addig a birodalom többi tartományának lélekszáma csökkent. Ahogy az 1848-ban kegyvesztett Metternich fogalmazott: „Magyarország nélkül nincs Habsburg Birodalom.” A dinasztia éppen ezért rendszeresen Magyarország beolvasztásán dolgozott, legerőszakosabb módon II. József, ám az ilyen próbálkozások rendre kudarcba fulladtak.

Az 1848. áprilisi törvényekkel azután ténylegesen megvalósult a perszónálunió, amit a Pragmatica Sanctio ígért. Egyedül a külügy maradt uralkodói irányítás alatt egységes, e téren csak a magyar kormány egy különleges jogállású tagja, a király személye körüli miniszter kapott beleszólást.

A Habsburg-ház mindebbe birodalmának számtalan forradalma miatt ment bele, amint úrrá lettek a bécsi vagy az itáliai lázadásokon, 1848 végén a trónöröklési rend megsértésével trónra lépett a mindössze 18 esztendőes Ferenc József. Azonban a magyar országgyűlés hozzájárulása, koronázás és uralkodói eskü nélkül, magyarán szólva törvénytelenül.

Az ifjú uralkodó azonnal hadat üzent minden irányból hazánkunk, csak hogy 1849 tavaszára lényegében vereséget szenvedett, Magyarország függetlensége ekkor valósággá is válhatott volna, ha a német egység kiterjed az osztrák örökös tartományokra. Sajnos nem így történt, Ferenc József kezét csókolt I. Miklós cárnak, aki cserébe 200 000 katonát küldött a magyar szabadság vérbe fojtására.

Megtorlás és menekülés következett, majd a nemesség megindult a lejtőn, egyre többen veszítették el földjüket, a fölszabadult jobbágyok nem találták a helyüket, az elnyomás az ország népesedését is megállította. Az uralkodó nem engedett az önkényből, mi pedig a 48-ból Deák Ferenc vezetésével.

Eltelt néhány év és mind többen érezték szükségét a közeledésnek. A Habsburg Birodalom előbb súlyos vereséget szenvedett az olaszoktól (1859), majd a poroszoktól (1866) és ezek következményeként pénzügyi csődbe sodródott. Ferenc József nem megértette végtére a nemzetet és respektálta az alkotmányosságot, ahogy Szekfű Gyula fogalmazott, hanem egész egyszerűen nem volt más választása, mint hogy kiegyezzen megfogyatkozott birodalmának legnagyobb lélekszámú népével.

A passzív ellenállásba belefáradó, utolsó tartalékait felélő nemesség pedig engedett a 48-ból. Deák kiállt a birodalom szilárd fennmaradása mellett, mondván, e szempontnak kell alárendelni az 1848-as törvények revízióját.

„Kossuth jogosan lobbantja Deák szemére, hogy amit 1867-ben feladott, ugyanaz, amit 1861-ben még védett. Először csak tiszta perszónáluniót ígért. De kintről e változást nem is lehet megérteni; csak bentről, a fokként mindinkább érezhető süllyedés-ből, melyre Deák céloz” – fogalmazta meg Németh László.

A kiegyezés nem jöhetett volna létre az önfeladás nélkül, mint ahogy a gulyáskommunizmus sem, ha párhuzamot húzunk az 1956 utáni Magyarországgal. Ennek legélesebb példája, hogy a

szabadságharc után halálra ítélt Andrássy Gyula lett az ország miniszterelnöke, majd ő maga helyezte a koronát Ferenc József fejére. Hogy tovább élesítsük a képet, helyettesítsük be a történet szereplőit Pongrátz Gergelyre és Kádár Jánosra.

De nem csak az egyéneknek kellett feladniuk elveik egy részét, hanem a közösségnek is. 1867-ben lemondunk az 1848-ban törvényesen kivívott, a Habsburg uralkodó által szentesített nemzeti bankról és nemzeti őrseregről. A királyi biztosítékokkal pedig az 1848-as állapotoknál erősebben vette kezébe a magyar országgyűlést és kormányát az uralkodó, ugyanis Ferenc József biztosította magának a hadseregvezetés főhadúri jogát, a magyar parlamenttel szembeni előszentesítési jogot és az országgyűlés felosztatásának királyi jogát. Ennek „köszönhető”, hogy bele tudott minket sodorni egy olyan háborúba, amely egyáltalán nem állt az érdekünkben, hiszen mi szükségünk lett volna nekünk Boszniára, balkáni térnyerésre?

Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy a kiegyezés elhozta a békét és a fejlődést. A dualizmus korában szervezték meg az egészségügyet, óriásit lépett előre az ipar és az oktatás, megújult az ország, ekkor alakult ki Budapest mai arculata, a Parlamenttől az Erzsébet hídon át a Halászbástyaig és még sorolhatnánk. Kiépült a Kárpát-medencei vasúthálózat, elindult az első villamos, és a világon másodikként a kisközpontok, megvalósult az unió Erdellyel. Mindehhez illik hozzátenni, hogy a fejlődés gátja korábban sokszor a dinasztia volt, gondoljunk a kiegyezést megelőző elnyomásra vagy Mária Terézia kettős vámrendeletére.

A béke és a fejlődés azonban nem jártak egyedül. Ahogy említettem, a hatalom, ha megkísérelt egységesíteni, belebukott, mint II. József, ennél fogva a soknemzetiségű birodalomban sejthető volt, hogy a két központ sem jelent megoldást. Jó alkalom volt ez arra, hogy el lehetett napolni a nemzetiségi kérdést. Dacára annak, hogy határon túli honfitársainknak ma sincs annyi kisebbségi joguk, mint a Monarchia nemzetiségeinek voltak, a nemzetállamok korában a Kárpát-medencében 50% körül mozgó magyarságnak komolyabban kellett volna foglalkoznia a nemzetiségi kérdéssel. Persze igen nehéz feladat lett volna kiegyezni a nemzetiségekkel, de valószínűleg jobban jöttünk volna ki belőle, mint Trianonban. Egészen máshogy nézett volna ki, ha egy megegyezés megelőzi a háborút és az összeomlást.

Ám nem csak a nemzetiségek lettek kihagyva a kiegyezésből, 1867-ben ugyanúgy félretolták '48 egyik legfontosabb eszméjét, az egyenlőséget. A parasztság és a kispolgárság ellenezte a kiegyezést, nem is kapták meg a választójogot, csupán nyolc százaléka szavazhatott a nemzetnek. A magyar nemesség jelentős része kiszorult a gazdaságból, elszegényedő dzsentrivé vált, ahogy a nincstelen zsellérek millióinak sem jelentett megoldást a dinasztiaával kötött kompromisszum.

Kérdés, hogy volt-e alternatívája a kiegyezésnek? Biztos választ nem adhatunk, de látni kell, hogy a Kossuth által javasolt további kivárás bizonytalan volt, legjobbjaink 1849-ben emigráltak, akasztófára jutottak vagy meghaltak azóta. Önálló magyar hadsereg és külföldi segítség híján nem volt reális az Ausztria elleni újabb harc, a passzív ellenállásba belefáradtak a korábbi zászlóvivők. A megtört magyarság szorult helyzetében így hozzájárult ahhoz, hogy a Habsburg Birodalom fél évszázaddal tovább fennmaradjon, hogy aztán a történelmi Magyarországgal együtt bukjon el, ahogy azt Kossuth megjósolta híres Kasszandra-levelében. Mindehhez az a téves hozzáállás is kellett, hogy a magyar politikum a kiegyezés után se akarjon változtatni és megelégedjen azzal, amit ott elért.

Mindenki érezheti, hogy ezeregyszáz éves államiságunk egyik legösszetettebb kérdése a kiegyezés. Amennyiben számba vesszük a fentebb taglaltakat, a reális kompromisszumtól az önfeladáson át a nemzetiségi kérdés elodázásig, akkor egyértelmű, hogy 1867 fordulópont a magyar történelemben. Na de, hogy pozitív, az enyhén szólva erős kifejezés.

Märle Tamás